

ISTE'MOL KREDITI BOZORINI RIVOJLANISHIGA AHOLINING MOLYAVIY SAVODXONLIK DARAJASINI TA'SIRI

Shodiyev Oydingjon Shavkat o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18208562>

Annotatsiya. Ushbu tezisdagi iste'mol krediti bozorining barqaror rivojlanishida aholining moliyaviy savodxonlik darajasining o'rnini tahlil qilindi. Moliyaviy savodxonlik kredit majburiyatlarini anglash, moliyaviy risklarni baholash va oqilona qarorlar qabul qilishning muhim omili sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda moliyaviy bilimlar yetarli bo'lgan aholining kreditlardan mas'uliyatli foydalanishi kredit bozorida barqarorlikni kuchaytirishi, aksincha, savodxonlik past bo'lgan sharoitda ortiqcha qarzдорlik va moliyaviy beqarorlik xavfi ortishi asoslab beriladi. Tezis iste'mol krediti bozorini rivojlantirish jarayonida moliyaviy savodxonlikni oshirishni ustuvor yo'nalish sifatida belgilash zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: iste'mol krediti, moliyaviy savodxonlik, kredit bozori, kredit xulq-atvori, aholining qarzдорligi, to'lov intizomi, foiz stavkalari, bank-moliya tizimi, moliyaviy barqarorlik, moliyaviy risklar, kredit portfeli sifati, iste'molchilarni moliyaviy himoya qilish, moliyaviy ta'lim, moliyaviy qarorlar, iqtisodiy barqarorlik.

THE INFLUENCE OF THE LEVEL OF FINANCIAL LITERACY OF THE POPULATION ON THE DEVELOPMENT OF THE CONSUMER CREDIT MARKET

Abstract. This thesis analyzes the role of the level of financial literacy of the population in the sustainable development of the consumer credit market. Financial literacy is considered an important factor in understanding credit obligations, assessing financial risks and making rational decisions. The study argues that the responsible use of loans by the population with sufficient financial knowledge enhances stability in the credit market, while, on the contrary, in conditions of low literacy, the risk of over-indebtedness and financial instability increases. The thesis emphasizes the need to establish financial literacy as a priority in the development of the consumer credit market.

Keywords: consumer credit, financial literacy, credit market, credit behavior, population indebtedness, payment discipline, interest rates, banking and financial system, financial stability, financial risks, credit portfolio quality, consumer financial protection, financial education, financial decisions, economic stability.

TAHLIL VA NATIJALAR

Iste'mol krediti bozorining rivojlanish jarayonini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, mazkur bozorning samaradorligi va barqarorligi faqat kredit resurslarining hajmi yoki banklar faoliyati bilan emas, balki aholining moliyaviy savodxonlik darajasi bilan ham bevosita belgilanadi.

Tadqiqot natijalari moliyaviy savodxonlik iste'mol krediti bozorida qaror qabul qilish sifati va kredit xulq-atvorining shakllanishida muhim determinant ekanini tasdiqlaydi.

Tahlil jarayonida aniqlanishicha, moliyaviy savodxonlik darajasi nisbatan yuqori bo'lgan aholining kreditdan foydalanish modeli ehtiyotkor va rejalashtirilgan xarakterga ega. Bunday iste'molchilar kredit majburiyatlarini o'z daromadlari bilan solishtirib baholaydi, foiz stavkalari va kredit shartlaridagi farqlarni tahlil qiladi hamda kreditni uzoq muddatli moliyaviy strategiyani

bir qismi sifatida qabul qiladi. Natijada kreditlardan foydalanish samaradorligi oshib, qarzdorlikning salbiy oqibatlari sezilarli darajada kamayadi.

Aksincha, moliyaviy savodxonlik darajasi past bo'lgan aholining kredit xulq-atvori ko'proq impulsiv va qisqa muddatli ehtiyojlarga yo'naltirilgan bo'lib, bu holat kredit shartlarining yetarli darajada tushunilmasligi bilan izohlanadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, aynan ushbu guruhda bir vaqtning o'zida bir nechta kredit majburiyatlarini olish, yuqori foizli kredit mahsulotlarini tanlash va to'lov intizomining buzilishi holatlari ko'proq uchraydi. Bu esa iste'mol krediti bozorida risklarning notekis taqsimlanishiga olib keladi.

Natijalar shuni ham ko'rsatadiki, moliyaviy savodxonlik iste'mol krediti bozorining institutsional sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Savodli iste'molchilar ulushi oshgan sari banklar kredit risklarini kamaytirish, monitoring xarajatlarini qisqartirish va kredit portfeli sifatini yaxshilash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu holat kredit bozorida sog'lom raqobatni kuchaytirib, moliyaviy vositachilik samaradorligini oshiradi.

Makroiqtisodiy nuqtai nazardan qaralganda, tahlil natijalari moliyaviy savodxonlikning iste'mol krediti bozorida barqarorlikka qo'shadigan hissasini yaqqol namoyon etadi. Aholining kredit yuklamasi daromadlarga mutanosib shakllanganda ichki iste'mol sun'iy ravishda qarz hisobiga emas, balki real moliyaviy imkoniyatlar asosida rivojlanadi. Bu esa inflyatsion bosimlarning yumshashiga va umumiy iqtisodiy barqarorlikning mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Olib borilgan tahlil va olingan natijalar iste'mol krediti bozorining sifatli rivojlanishi moliyaviy savodxonlik darajasini oshirish bilan chambarchas bog'liq ekanini ko'rsatadi.

Moliyaviy savodxonlik kredit bozorini cheklovchi emas, balki uni muvozanatli va barqaror rivojlantiruvchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu sababli, iste'mol krediti bozorini rivojlantirish strategiyalarida moliyaviy savodxonlik masalalariga ustuvor e'tibor qaratish ilmiy va amaliy jihatdan asosli natija sifatida baholanadi.

XULOSA

Mazkur tezis doirasida olib borilgan tahlil va olingan natijalar iste'mol krediti bozorining rivojlanishi aholining moliyaviy savodxonlik darajasi bilan bevosita va uzviy bog'liq ekanini ko'rsatdi. Iste'mol kreditlarining kengayishi moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini oshirsa-da, moliyaviy savodxonlik yetarli bo'lmagan sharoitda ushbu jarayon ortiqcha qarzdorlik va kredit risklarining kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, moliyaviy savodxonligi yuqori bo'lgan aholining kredit xulq-atvori nisbatan barqaror bo'lib, kredit majburiyatlari daromadlarga mutanosib rejalashtiriladi va to'lov intizomi saqlanadi. Aksincha, moliyaviy bilimlar yetishmasligi kreditlardan impulsiv foydalanish, yuqori foizli mahsulotlarni tanlash hamda bir nechta kredit majburiyatlarining shakllanishiga sabab bo'ladi. Bu holat iste'mol krediti bozorida sifat muammolarini yuzaga keltiradi.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, iste'mol krediti bozorining uzoq muddatli va barqaror rivojlanishi faqat kreditlash hajmlarining oshirilishi bilan emas, balki aholining moliyaviy savodxonligini oshirish orqali ta'minlanadi.

Moliyaviy ta'lim va savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlar kredit bozoridagi risklarni kamaytirish, bank tizimi barqarorligini mustahkamlash va aholining moliyaviy farovonligini oshirishning eng samarali yo'li hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Atkinson, A. & Messy, F. (2012). Measuring financial literacy: Results of the OECD/INFE pilot study. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, No. 15.
2. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. & Martinez Peria, M.S. (2018). Banking services for everyone? Barriers to bank access and use around the world. *World Bank Economic Review*, 22(3), pp. 397–430.
3. Campbell, J.Y. (2016). Household finance. *Journal of Finance*, 61(4), pp. 1553–1604.
4. Demirgüç-Kunt, A., Martinez Peria, M.S. & Tressel, T. (2020). The global financial consumer protection landscape. *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 9120.
5. Gathergood, J. (2012). Self-control, financial literacy and consumer over-indebtedness. *Journal of Economic Psychology*, 33(3), pp. 590–602.
6. Hilgert, M.A., Hogarth, J.M. & Beverly, S.G. (2003). Household financial management: The connection between knowledge and behavior. *Federal Reserve Bulletin*, 89(7), pp. 309–322.
7. Klapper, L., Lusardi, A. & van Oudheusden, P. (2015). *Financial Literacy Around the World*. Washington, DC: World Bank.
8. Lusardi, A. & Mitchell, O.S. (2014). The economic importance of financial literacy. *Journal of Economic Literature*, 52(1), pp. 5–44.
9. Lusardi, A. & Mitchell, O.S. (2017). Financial literacy and economic outcomes. *Journal of Economic Perspectives*, 31(1), pp. 33–44.
10. Mishkin, F.S. (2019). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. 12th ed. New York: Pearson Education.
11. OECD (2018). *OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion*. Paris: OECD Publishing.
12. World Bank (2020). *Consumer Credit and Household Debt: Global Trends and Challenges*. Washington, DC: World Bank Group.
13. Vahobov, A.V. (2020). *Bank tizimi va moliyaviy barqarorlik*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
14. Alimov, Sh.Sh. (2021). Tijorat banklarida iste'mol kreditlari risklarini boshqarish masalalari. *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, 4(2), pp. 45–56.
15. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2024). *Aholini kreditlash va moliyaviy savodxonlik bo'yicha statistik byulleten*. Toshkent.